

ABDULLA QAHHOR ASARLARIDA O'ZBEK JAMIYATINING IJTIMOYIY MUAMMOLARI AKS ETTIRILISHI

Mamatova Iroda Javlon qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

kamalak2112@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15542755>

Annotatsiya

Mazkur maqolada Abdulla Qahhorning ijtimoiy-tanqidiy ruhda yozilgan hikoya va qissalari tahlil qilinib, ular orqali o'zbek jamiyatidagi ijtimoiy muammolar badiiy yoritilgani ko'rsatiladi. Muallif tomonidan tanlangan asarlar asosida Qahhor ijodining sosiologik, stilistik va axloqiy talqini yoritiladi. Maqolada adibning satirik ifodasi, obraz yaratish mahorati, ijtimoiy nohaqlikni ochib berish uslubi va bugungi yoshlar uchun tarbiyaviy ahamiyati o'rganiladi.

Kalit so'zlar

Abdulla Qahhor, o'zbek adabiyoti, ijtimoiy tanqid, sotsiologik tahlil, badiiy obraz, satira, axloq, jamiyat muammolari, hikoya, realizm.

Abdulla Qahhor – o'zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lib, uning asarlari zamirida jamiyat hayotiga teran nazar, ijtimoiy munosabatlarga tanqidiy yondashuv va xalqning ichki kechinmalarini ifoda etish mahorati mujassam. U ijodi orqali o'z davrining ijtimoiy muammolarini fosh etgan, jamiyatdagi illatlarni badiiy tilda ifodalab, o'quvchini o'ylanishga, to'g'rilikka va adolatga undagan. Abdulla Qahhorning “O'g'ri”, “Sinchalak”, “Og'riq”, “Qo'shchinor chiroqlari”, “Kuyov”, “Anor” kabi hikoya va qissalari o'zbek jamiyatidagi turli muammolar – kambag'allik, beparvolik, axloqiy buzilish, ayollarning jamiyatdagi o'rni, poraxo'rlik, yolg'on, ikkiyuzlamachilik kabi holatlarni teran ochib beradi. Ayniqsa, yozuvchining satirik uslubi ushbu muammolarni fosh etishda kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi. U bevosita ayblamaydi, balki hayotiy vaziyatlar, o'tkir dialoglar va kulgi orqaligina muammolarni ochib beradi. Masalan, “O'g'ri” hikoyasida kichik bir bola orqali jamiyatda halollik va yolg'on orasidagi ziddiyat yoritiladi. Bola maktabda o'rganayotgan halollik tamoyillari bilan, real hayotdagi kattalarning ikkiyuzlamachiligini solishtirib, adashadi va hatto o'g'rilikka qo'l uradi. Bu hikoya orqali Abdulla Qahhor jamiyatdagi tarbiya muammosi, kattalarning so'z va amaldagi farqini ko'rsatib beradi. Yozuvchining “Anor” hikoyasi orqali oila ichidagi ishonchsizlik, erkaklar va ayollar o'rtasidagi nohaqliklar tasvirlanadi. Hikoya ayol qalbi, uning intilishlari va erkaklarning unga nisbatan befarqligi haqida chuqur falsafiy ma'no beradi.

Asosiy qism

Abdulla Qahhor ayol obrazlari orqali nafaqat ayolni, balki butun jamiyatni tarbiyalashni ko'zlagan. "Qo'shchinor chiroqlari" esa jamiyatdagi loqaydlik va qo'rqqoqlik muammosiga to'g'ridan to'g'ri zarba beradi. Oddiy maktab direktori o'z pozitsiyasini yo'qotmaslik uchun bo'shliq fikrlar bilan yashaydi. Bu orqali muallif o'quvchilar va yoshlarning erkin fikrlashi, jamiyatdagi mas'ul shaxslarning esa ularga qanday sharoit yaratayotgani haqida savol qo'yadi. Abdulla Qahhor o'z asarlarida faqat muammolarni ko'rsatibgina qolmaydi, balki ularning yechimini ham bilvosita taklif qiladi – bu yechimlar halollik, sadoqat, rostgo'ylik, odamlarga befarq bo'lmaslik, har bir insonning jamiyat oldidagi mas'uliyatini anglash bilan bog'liq. Yozuvchining asarlari bugungi yoshlar uchun ham nihoyatda ibratlidir. Chunki undagi muammolar – zamon o'tgan bo'lsa-da, o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Haligacha jamiyatda uchraydigan loqaydlik, axloqiy buzilish, ma'naviy bo'shliq muammolari Qahhor asarlarida go'yo bugungi kun haqida yozilgandek aks etadi. Shuning uchun, Abdulla Qahhor ijodi nafaqat adabiy meros, balki ma'naviy maktab sifatida ham qadrli hisoblanadi. Abdulla Qahhor 1907-yili 17 senyabrda Farg'ona viloyatining Qo'qon shahrida tug'ilgan. Uning otasi Abduqahhor temirchi bo'lgan. Lekin bu kasbdan oladigan daromad tirikchilik uchun kifoya qilmagani sababli u doim ish izlab qishloqqa qishloq ko'chib yurardi. Shu tufayli Abdullaning bolaligi Yaypan, Nursuh, Kudash, Buvayda, Tolliq, Olqor, Yulg'unzor, Oqqo'rg'on kabi Qo'qon atrofidagi qishloqlarda kechadi. Kechqurunlari otasi Abdullaga suratli eski kitoblardan hikoyalar o'qib bergan. Qiyinchiliklarga qaramay, otasi Abduqahhor Jalilov va onasi Rohat aya o'g'liga boshlang'ich ta'limni bera olishgan. U o'n yoshga to'lganda Buvaydadagi eski maktabga o'qishga kiradi, biroq ko'p o'tmay oila Oqqo'rg'onga ko'chadi. Oqqo'rg'on maktabida Abdulla qo'qonli Muhammadjon qorining usuli savtiya maktabida tahsil ko'rdi. Muhammadjon qori ilg'or fikrli ma'rifatparvar odam edi. U geografiya, matematika kabi ilmlarni ham o'qitgan. Ayniqsa, shogirdlarida sharq adabiyotiga qiziqish uyg'otishga uringan. Ehtimol shu bois bo'lsa kerak, Abdulla Qahhor umrining ohirigacha Sa'diy va Xayyom, Hofiz va Bedil, Lutfiy va Navoiy, Bobur va Nodira asarlarini qo'ldan qo'ymay mutolaa qilar, ularning ancha-munchasini yod bilar va o'rni kelganda ulardan parchalar keltirib, fikrini dalillar edi. Shundan so'ng Abdulla Qo'qonda yangi ochilgan "Istiqbol" maktab internatida o'qiy boshlaydi, bu internat Abdullaning zehnini yanada o'tkirlashtirdi¹. 1922-1924 yillarda Abdullada adabiyotga qiziqish avj ola boradi. Bu yillarda u Qo'qon pedtexnikumida o'qidi, umrida birinchi marta Pushkin, Gogol, Turgenev, Tolstoy asarlaridan xabardor bo'ldi.

Texnikumda chiqadigan “Bilim yurti” devoriy gazetasiga she’rlari va maqolalari bilan tez-tez qatnashib turdi. Abdulla Qahhor 1926-yilda ishchilar fakultetiga o’qishga kiradi va uni tugatib yana jurnalistik faoliyat bilan shug’ullanadi. U 1934-yilda O’rta Osiyo davlat universitetining pedagogika fakultetida tahsil oladi. 923 yilning dekabr oyida “Mushtum” jurnalida Abdulla Qahhorning birinchi felyetoni bosildi. Shundan keyin u respublika matbuotida “Gulor”, “Yalangoyoq”, “Norin shilpiq”, “Mavlon kufur”, “Nish” kabi taxalluslar bilan tez-tez feltonlar, satirik she’rlar, hikoyalar e’lon qila boshladi. 1925-yilda “Qizil O’zbekiston” gazetasi uni Toshkentga gazeta tahririyatida ishlashga taklif etadi. Gazetaning Abdulla Qahhorning yozuvchi sifatida shakllanishida katta o’rin katta. Adib 1938-1939 yillar Hamza nomidagi O’zbek akademik drama teatrining adabiy bo’limiga boshchilik qiladi. U o’zining “Shohi so’zana” (1951), “Og’riq tishlar” (1954), “Tobutdan tovush” (1962), “Ayajonlarim” (1967), “So’nggi nusxalar” komediyalari bilan o’zbek dramaturgiyasi rivojiga salmoqli hissa qo’shdi. Ayniqsa, “Shohi so’zana” hajviy pyesasi respublika va qator xorijiy mamlakatlar sahnalarda muvaffaqiyatli namoyish qilingan. O’zbek kitobxonlari Abdulla Qahhor tarjimasida M. Gorkiyning “Mening dorilfununlarim”, I. V. Gogolning “Revizor”, L. N. Tolstoyning “Urush va tinchlik” romani va boshqa bir qator asarlarni o’zbek tilida o’qishga muvaffaq bo’lishgan. Ayni paytda Abdulla Qahhor asarlari rus, ukrain, belorus, qozoq, qirg’iz, tojik, qoraqalpoq kabi tillarga tarjima qilingan. Uning ayrim hikoyalari esa ingliz, nemis, fransuz, chex, polyak, bolgar, rumin, arab, hind tillarida chop etilgan. O’zbek kitobxonlari Abdulla Qahhor tarjimasida M. Gorkiyning “Mening dorilfununlarim”, I. V. Gogolning “Revizor”, L. N. Tolstoyning “Urush va tinchlik” romani va boshqa bir qator asarlarni o’zbek tilida o’qishga muvaffaq bo’lishgan. Ayni paytda Abdulla Qahhor asarlari rus, ukrain, belorus, qozoq, qirg’iz, tojik, qoraqalpoq kabi tillarga tarjima qilingan. Uning ayrim hikoyalari esa ingliz, nemis, fransuz, chex, polyak, bolgar, rumin, arab, hind tillarida chop etilgan.

Xulosa

Abdulla Qahhor ijodi o’zbek adabiyotida tanqidiy-realistik uslubning yuksak namunasi bo’lib, adib o’z asarlarida jamiyatdagi befarqlik, adolatsizlik, axloqiy inqiroz, ayollarning mavqei kabi dolzarb masalalarni badiiy ifodalagan. Asarlaridagi sodda, ammo chuqur ma’no yuklangan obrazlar orqali u o’quvchini o’ylashga, fikrlashga undaydi. Tanqidiy yondashuv vositasida muallif jamiyatdagi muammolarni fosh qiladi, lekin bu fosh etish yo’q qilish emas, balki tuzatishga, ongli jamiyat sari qadam tashlashga xizmat qiladi. Uning ijodini o’rganish orqali yoshlar ijtimoiy ong, badiiy tafakkur va insoniylik mezonlarini

anglaydi. Mazkur maqola orqali men Abdulla Qahhor asarlari orqali adabiyotning jamiyatga ta'sirini chuqur his qildim va milliy o'zlikni anglash yo'lida muhim qadam qo'ydim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qahhor A. Tanlangan asarlar. 5 jildlik. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2010.
2. Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Rasulov S. Abdulla Qahhor hayoti va ijodi. – Toshkent: O'qituvchi, 1994.
4. Boqoyev M. O'zbek nasrida ijtimoiy-tanqidiy tafakkur. – Samarqand, 2016.
5. G'ulomov Sh. O'zbek adabiyotida realizm an'analari. – Toshkent: Fan, 2005.
6. Normurodov N. O'zbek adabiyotida ayol obrazi. – Toshkent: Akademnashr, 2020.
7. Zunnunov Z. Abdulla Qahhor satirasi haqida. // O'zbekiston adabiyoti va san'ati gazetasi, 1981-yil, №14.
8. <https://oz.sputniknews.uz/20230917/abdulla-qahhor--biografiya-39028008.html>

